

ХУДОЖНІЙ ДОСВІД ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ

УДК 82-3+821.161.2

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОЗИ ЄВГЕНІ КОНОНЕНКО

Галина Авксентьєва, канд. філол. наук, доц.

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, м. Одеса
skarllet89@mail.ru*

Стаття присвячена дослідженню специфіки функціонування інтертекстуальності у новелі «Симбайн», повісті «Альбіна», романах «Зрада» та «Російський сюжет» Є. Кононенко. На основі системного аналізу з'ясовано, що різні види інтертекстів (цитата, алюзія) визначають своєрідність поетики прози письменниці та виконують сюжетоорганізуючу, характеротворчу, культурологічну функції.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтермедіальність, алюзія, цитата, інтерпретація.

Стосовно проблеми інтертекстуальності маємо сьогодні цілий ряд розвідок, що визначають специфіку художніх текстів як модернізму, так і постмодернізму. Але помітна тенденція до розширення спектру вивчення міжтекстових зв'язків у літературознавчих працях. Щодо розробки теорії інтертекстуальності вагомими є праці Ю. Крістевої, М. Бахтіна, В. Просалової, І. Смирнова, Л. Біловус, О. Переломової та ін. Розмірковуючи над станом та перспективами вивчення інтертекстуальності, польський дослідник Міхал Гловінський зазначає: «Про інтертекстуальність... можна говорити лише тоді, коли посилення на попередній текст є елементом значенневої будови тексту, в якому воно здійснюється... коли відбувається семантична активізація двох текстів, однак провідним чинником є текст, який посилається, а активізація тексту, на який посилаються, є вторинним явищем» [1, с. 292].

Водночас дослідниця Тамара Гундорова, характеризуючи сучасний літературний процес, наголошує: «Інтертекстуальність — лише одна з ознак літературного постмодерну... Перегравання літературних канонів, свідоме й несвідоме повторення символів-знаків культур-

ної пам'яті — важливі джерела образотворення українських авторів-постмодерністів» [2, с. 44].

Сучасний літературний процес в Україні є досить строкатим та різноманітним, а творчість Є. Кононенко є помітним і самобутнім явищем. **Євгенія Кононенко — українська поетеса, прозаїк, перекладач.** Вона є автором поетичних творів (збірка «Вальс першого снігу» (1997), новел та оповідань (збірки «Колосальний сюжет» (1998), «Без мужика», «Новели для нецілованих дівчат», «Повії теж виходять заміж» (2005), «Кат» (2015), есе («У черзі за святою водою» (2013), повістей («Сестра» (1996), «Ностальгія» (2003), «Альбіна» (2015), романів («Імітація» (2001), «Зрада. ZRADA made in Ukraine» (2002), «Жертва забутого майстра» (2007), «Російський сюжет» (2012), «Останнє бажання» (2015).

У плані дослідження творчого доробку письменниці маємо сьогодні окремі статті, в яких окреслюється багатогранне творче обличчя Євгенії Кононенко. Тут можна назвати розділ з книги «Сучасна українська проза: Постмодерний період» Роксани Харчук, що має назву «Євгенія Кононенко — три в одному: детектив, соціально-психологічний роман, гендерний есей»; спостереження Ніли Зборовської «Феміністичний триптих Є. Кононенко в контексті загальноукраїнської проблематики», які стосуються збірки новел «Без мужика» та романів «Імітація», «Зрада»; Максима Стріхи «Портрет покоління на тлі втрачених стін»; Валентини Саенко «Стилістична майстерність Євгенії Кононенко (збірка «Колосальний сюжет»)». Метою запропонованої статті є дослідження специфіки використання засобів інтертекстуальності у прозі Є. Кононенко.

Аналізуючи роман Є. Кононенко «Зрада», літературознавець Нінель Заверталюк звертає увагу на осмислення письменницею «вічної теми зради» [3, с. 158] через шекспірівські мотиви. Науковець наголошує, зокрема, на алюзійності назви аматорського гуртка «Грясиспис»: «По суті, це український варіант семантики прізвища: Shakespeare (shake — потрясіння, потрясати; spear — спис). Він екстрапольований на іронічну оцінку англійського драматурга сучасниками — «патрясатель списа»... Асоціативно у назві аматорського театру заковано натяк на продовження і реінтерпретацію автором і героями роману традицій Шекспіра, на мету письменниці «потрясати» модерністичним прочитанням хрестоматійних тем і образів, підпорядковуючи його художньому розвитку власної теми» [3, с. 158]. Очолювала ама-

торський гурток Вероніка Стебелько, яка «...рефлектувала про сутність вірності й зради, а також про їхню мистецьку інтерпретацію» [4, с. 47]. Вона втілила власну версію зазначеної проблеми у п'єсі «Дорога Зради». Тому у тексті роману повсякчас зустрічаються імена Шекспіра, Отелло, рідше — Дездемони. На думку Нінель Заверталюк, це «слова-означники, які ведуть до єдиного центру в романі Є. Кононенко — до образу Отелло, інтерпретованого відповідно до феміністичних модифікацій осмислення світу й людської особистості жінки, представлених у творі сучасної письменниці» [3, с. 158].

В оригінальному сюжеті «Зради» авторка використовує цитати, алузії та ремінісценції, пов'язані в основному із творчістю В. Шекспіра. Викликають зацікавлення елементи казкового сюжету, асоціювання Дмитром Стебельком дружини з принцесою, а себе з принцем: «Вона жила зі мною, як принцеса!» [4, с. 51]; «Принц у казці теж, здається, їхав ліворуч» [4, с. 157]. В іншому творі письменниці (новела «Симбалайн») визначальними також стають інтертекстуальні зв'язки із жанром казки. Наратор повсякчас асоціює себе з королем, а дружину — з королевою. А її зрада страшенно вражає чоловіка, бо з'явився справжній король: «А він приречено мовчав, не помічаючи чорного холоду тої ночі, бо не мав слів пояснити: якби ж то королева наблизилася до себе секретаря чи придворного музиканта. Весь жах був у тому, що королева була з іншим королем» [6, с. 17]. Відчула зраду чоловіка у розв'язці новели і дружина, бо зрада була зі справжньою королевою, наголошує у власних роздумах протагоніст: «Іноді він, бувало, приходив додому від якоїсь жіночки чи вертався з відрядження, де щось собі дозволяв. То були в усіх відношеннях чудові жінки, але в їхньому королівстві вони були не більше, ніж фрейліни, то ж дружина не відчувала їхньої з'яви чи зникнення. А сьогодні він уперше був із іншою королевою» [6, с. 28]. Рефлектуючи над проблемою подружньої зради, протагоніст акцентує увагу на загрозі для стосунків, коли з'являється справжній суперник, який репрезентується в уяві через образи короля і королеви.

Кількісний показник використання інтертекстів у прозі Є. Кононенко досить різний. І це залежить від ідейно-тематичного задуму автора. У повісті «Альбіна» кримінально-детективна складова сюжету підкреслюється алузиею на твори А. Конан Дойля про Шерлока Холмса. Головна героїня Анастасія, згадуючи епізод з дитинства, розмірковувала щодо злочину, про який свідчила у міліції: «...мені було ці-

каво давати свідчення, це як у детективах про Шерлока Холмса, які я тоді вже прочитала» [6, с. 84]. У зазначеній повісті інтертексти зустрічаються досить рідко. Натомість текст роману «Російський сюжет» побудований на зіставленні російської та української культур, тому у репліках персонажів часто простежується використання імен російських, українських письменників, алюзії на їхні твори. Сама ж назва роману викликає різноманітні асоціації, але авторка чітко визначає її семантику, проводячи паралелі з «Євгенієм Онегіним» О. Пушкіна: протагоніст роману Євген Самарський має «дядька чесного без догани» [5, с. 35], він успадковує будинок дядька у селі, де знайомиться із сестрами Олею і Танею Марухініми. Роман насичений цитатами із зазначеного твору. Сестер Євген неодноразово називає «сестри Ларіні» [5, с. 99]. Протагоніст роману повсякчас асоціює себе та свою долю із Євгенієм Онегіним, натомість його дружина Дуня Гурман, дізнавшись історію життя чоловіка, інакше інтерпретує сутність «Російського сюжету»: «Все, що сталося з Євгеном у селі Ірівка, надзвичайно схвилювало Дуню. Вона вигукнула:

— What a Russian story! It's real dostoievity!

Бо ж те, як розгорнувся російський сюжет в українському селі, більше нагадувало Достоєвського, а не Пушкіна...» [5, с. 106]. Але це суб'єктивне бачення одного з персонажів роману, а не авторська художня версія. Загалом письменниця створює іронічно-пародійну версію відомого сюжету. У фіналі роману відбувається зустріч Євгена і Тетяни. Протагоніст цю зустріч сприймає іронічно: «Тепер за законом жанру він має падати до її ніг, а йому весело. Постмодерн є постмодерн. Великі сюжети сьогодні читаються без вогню, але зі сміхом. Це ж треба, щоб сюжет його життя обернувся таким грандіозним російським кітчем!» [5, с. 118].

Персонажами роману є вчителі російської літератури (матір та «теща» Євгена), а також американський русист Дуня Гурман (дружина Євгена). Тому вони цитують російських письменників, їхні репліки пересипані іменами героїв з російської класики: «...хоча й знала напам'ять п'єсу Гоголя «Ревізор» [5, с. 82]; «Я Русь в тебе вкачала, как насосом! — гучно цитувала мати неоднозначну Марину Цветаєву...» [5, с. 19]. Автор наводить ряд міркувань-порівнянь стосовно російської та української літератур.

Інтелектуальний рівень протагоніста значно глибший: він захоплюється світовою класикою (розмірковує про Гомера, Гете, Гемінгвея

(«...зняв з полиці «Прощавай, зброе!» Гемінгвея...» [5, с. 83]), Кундери та ін); осмислює філософські тексти Ніцше («...він читав Ніцше...» [5, с. 67]); цитує Шевченка. У критичний період життя міркує над словами молитви «Отче наш»: «Хліб наш насущний дай нам сьогодні...» [5, с. 27].

У новелі «Симбалайн» сюжетоорганізуючу функцію виконує зазначена у назві твору пісня групи «Pink Floyd». Для протагоністів тексту саме звучання цієї пісні є символом кохання. У новелі повсякчас простежується пряма вказівка на назву музичного твору, таким чином варто вести мову про інтермедіальність. Щодо взаємозв'язку інтертекстуальності та інтермедіальності літературознавець Г. Сиваченко зазначає: «Теорія інтермедіальності передбачає прикладання концептуально-методологічної бази теорії інтертекстуальності до студій над проблемами синтезу та взаємодії мистецтв... в інтермедіальності маємо справу не із цитатою, а з кореляцією текстів, коли в художньому творі наявні такі образні структури, які містять інформацію про інший вид мистецтва» [7, с. 3–4]. Риси інтермедіальності є визначальними для поетики романів Є. Кононенко. У романі «Зрада» використовуються елементи театрального мистецтва, у романі «Імітація» — живописні полотна. А у романі «Російський сюжет», крім називання імен відомих письменників, помічаємо наявність імен музикантів світового рівня: «Але великі німці — Ріхард Вагнер, Ріхард Штраус, Густав Малер не люблять, щоб їхню музику використовували як тло. Вони полюбують, щоби слухали лише їх» [5, с. 96]. Це дає можливість пізнати рівень духовної культури протагоніста.

В аналізованій новелі письменниця досліджує приватні стосунки чоловіка і дружини. Щоразу через деталі наголошуючи, що вони щасливі і через 20 років подружнього життя: «Вони приїхали святкувати навіть не річницю весілля, а дату, яку святкують лише дуже щасливі подружжя. Святкувати свій «Симбалайн» [6, с. 8]. Але у зав'язці твору реципієнт знайомиться із Марком, дізнається про його одруження з Мариною. І стає зрозумілим, що не все так ідеально, що Марко був не лише колегою по роботі: «Ніхто не питав її, чи не знайдеться у вирі її ділового життя людина, яка сподобається їй більше, ніж він, її шлюбний чоловік. А сталося саме таке. З'явився Марко. Людина того її світу, існування якого він прийняв, але в який не входив, бо мав і власний великий світ, де її не було» [6, с. 13]. Таким чином, для новели ключовою стає проблема вірності і зради, до якої авторка неодноразово звертається у різножанрових творах.

Отже, у новелі «Симбалайн», повісті «Альбіна», романах «Зрада» та «Російський сюжет» Є. Кононенко повсякчас використовує цитати та алюзії (переважає саме іменна алюзія), які у структурі текстів виконують сюжетоорганізуючу, характеротворчу, культурологічну функції. Інтертекстуальність та інтермедіальність визначають поетику прози письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гловінський М. Інтертекстуальність / Міхал Гловінський // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX — початок XXI ст. / за заг. редакцією В. Моренця. — К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 284–309.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. — К.: Критика, 2005. — 264 с.
3. Заверталюк Н. Шекспірівські акценти у романі Є. Кононенко «Зрада» / Нінель Заверталюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. — К., 2004. — Вип. 17. — С. 157–164.
4. Кононенко Є. Зрада. Zrada made in Ukraine / Євгенія Кононенко. — Львів: Кальварія, 2002. — 160 с.
5. Кононенко Є. Російський сюжет: роман / Євгенія Кононенко. — Львів: Кальварія, 2012. — 128 с.
6. Кононенко Є. Симбалайн: повість, новели, поезії / Євгенія Кононенко. — Львів: Кальварія, 2015. — 160 с.
7. Сиваченко Г. Інтермедіальна парадигма роману Володимира Винниченка «Сонячна машина» / Галина Сиваченко // Слово і Час. — 2017. — № 2. — С. 3–20.

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОЗЫ ЕВГЕНИИ КОНОНЕНКО

Галина Авксентьева, канд. филол. наук, доц.

*Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского, г. Одесса*

Статья посвящена исследованию специфики функционирования интертекстуальности в новелле «Симбалайн», повести «Альбина», романах «Измена» и «Русский сюжет» Е. Кононенко. На основании системного анализа было определено, что разные виды интертекстов (цитата, аллюзия) характеризуют поэтическое своеобразие прозы писательницы и выполняют сюжетообразующую, характерологическую, культурологическую функции.

Ключевые слова: интертекстуальность, интермедальность, аллюзия, цитата, интерпретация.

INTERTEXTUAL ASPECTS OF EUGENIA KONONENKO'S PROSE

Galina Avksentieva, Candidate of Philological Sciences

*South Ukrainian National Pedagogical University named
after K. D. Ushynsky, Odessa, Ukraine*

Today the problem of intertextuality has a number of investigations that determine the specific texts as modernism and postmodernism. Intertextuality is a reference to the previous text with the aim of making new senses. Intertextuality is an important source of image Ukrainian authors postmodernists. E. Kononenko's works are significant and unique phenomenon. The study found that the novel «Betrayal» is interpreted the theme of betrayal. Attention is focused on understanding the image of Othello in W. Shakespeare's drama. In original plot of the novel «Betrayal» the author uses quotations, allusions, reminiscences connected with the works of W. Shakespeare. Fantastic plot elements are present in the novel «Betrayal» and short story «Cymbaline» Quantitative usage rate of intertext in E. Kononenko's prose is very different. It depends on ideological and thematic author's intent. The writer masterfully creates ironical versions of well-known stories in novel «Russian plot» (Eugene Onegin), story «Albina» (Sherlock Holmes). In the short story «Cymbaline» there is a direct reference to the name of a musical work, it is features of intermediality. The features of intermediality are determinant for poetics E. Kononenko's novels «Betrayal» (theatre art), «Imitation» (pictures), «Russian plot» (names of the popular musician). As a result, in the short story «Cymbaline», story «Albina», novels «Betrayal», «Russian plot» E. Kononenko uses allusions and quotations. These means of intertextuality make plotforming, characterforming, cultural functions in the structure of the text. Intertextuality and intermediality are determinant for the author's prose.

Key words: *intertextuality, intermediality, allusion, quotation, interpretation.*

REFERENCES

1. Hlovinskyi, M. (2008), *Intertekstualnist [Intertextuality]*, Kyiv, Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
2. Hundorova, T. (2005), *Pisliachornobylska biblioteka: Ukrainskyi literaturnyi postmodern [After Chernobyl Library: Ukrainian literary Postmodern]*, Kyiv, Krytyka [in Ukrainian].
3. Zavertaliuk, N. (2004), *Shespirivski aktsenty u romani Ie. Kononenko «Zrada» [Shakespearean accents in the novel E. Kononenko «Betrayal»]* Kyiv [in Ukrainian].
4. Kononenko, Ie. (2002), *Zrada: Zrada made in Ukraine [Betrayal: Zrada made in Ukraine]*, Lviv, Kalvariia, [in Ukrainian].
5. Kononenko, Ie. (2012), *Rosiyskyi siuzhet [Russian plot]*, Lviv, Kalvariia [in Ukrainian].
6. Kononenko, Ie. (2015), *Symbalain. Povist, novely, poezii [Symbalayn. The story, novels, poetry]*, Lviv, Kalvariia [in Ukrainian].

7. Syvachenko, H. (2017), Intermedialna paradyhma romanu Volodymyra Vynnychenka «Soniachna mashyna» [Intermedial paradigm of V. Vynnychenko's novel «The solar car»] [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 4 березня 2017 р.